

Літургійне богослов'я

УДК 27-184:271.4

СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЛІТУРГІЙНІ ПОГЛЯДИ ЮЛІАНА ПЕЛЕША В ЙОГО КОНЦЕПЦІЇ СПРАВЖНЬОГО ПАСТИРЯ УГКЦ

Василь ГОГОЛЬ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: basilio_ua@yahoo.it

У статті проаналізовано передумови «літургійного руху» в Галичині у середині XIX ст., досліджено суспільні та літургійні погляди єпископа Юліана Пелеша, викладені ним у праці «Пастирське богослов'я» та практично реалізовані в постановах Львівського синоду 1891 р. Доведено, що літургійні погляди Ю. Пелеша базувалися також на приписах Замойського синоду, що захищали Унійну Церкву від надмірної латинізації та окциденталізації. У своїй концепції «справжнього пастиря» Ю. Пелеш також наголошував на потребі суспільної праці священників.

Ключові слова: «літургійний рух», Юліан Пелеш, пастирське богослов'я, літургіка, Львівський синод, Замойський синод, літургійні погляди.

В статье проанализировано предисловия «литургического движения» в Галиции в середине XIX в., исследованы общественные и литургические взгляды епископа Юлиана Пелеша, изложенные им в работе «Пастырское богословие» и практически реализованные в постановлениях Львовского синода 1891 г. Доказано, что литургические взгляды Ю. Пелеша базировались также на приписаниях Замойского синода, которые защищали Униатскую Церковь от надмерной латинизации и окцидентализации. В своей концепции «истинного пастыря» Ю. Пелеш также акцентировал на общественной деятельности священников.

Ключевые слова: «литургический рух», Юлиан Пелеш, пастирское богословие, литургика, Львовский синод, Замойский синод, литургические взгляды.

The article analyzes the prerequisites of the "liturgical movement" in Halychyna in the middle of the 19th century. The social and liturgical views of Bishop Julian Pelesh, described in the work "Pastoral Theology" and practically implemented in the decrees of the Lviv Synod of 1891, were examined. Yu. Pelesh's views were also based on the prescriptions of the Zamość Synod, which protected the Union Church from excessive Latinization and Occidentalisation. In his conception of the "true shepherd," J. Pelesh also emphasized the need for public work for priests.

Key words: "liturgical movement", Julian Pelesh, pastoral theologian, liturgy, Synod of Lviv, Zamoysky Synod, liturgical views.

Особа Юліана Пелеша є визначальною у вивченні пастирства на Галичині у роки його служіння, – це друга половина XIX ст. Особливість погляду Юліана Пелеша на пастирство є в тому, що він його представляє не

тільки в рамках духовного отцівства, але й у світлі церковного учительства, літургійного життя, адміністрування та патріотичної діяльності. Тому й літургійні погляди цього діяча тісно пов'язані із бажанням укріплення самобутності УГКЦ. З огляду на це доречно коротко представити літургійну реальність того часу.

Після Берестейської унії відчувається необхідність, якщо не літургійної реформи, то принаймні впорядкування літургійного життя в УГКЦ. Потреба ця диктувалась кризовою ситуацією у тогочасному церковному житті: нестача освічених священиків, немале число серед яких взагалі не вміло читати. Тому не дивно, що літургійне життя не відбувалась належним чином. Щоб покращити ситуацію, Лев Кревза та Йосафат Кунцевич творять «Поученіє, полезное». Цей твір виступає як одна із перших спроб досягти певної літургійної однозгідності. Намагання через це повчання викристалізувати чистий грецький обряд мало бути доказом також для православних, що прийняття унії жодним чином не є відмовою від чи взагалі зрадою Візантійського обряду та прийняття Латинського. Пошук ідентичності між цими двома полюсами не міг не відобразитися у літургійній практиці.

Особливо важливим у цих процесах став синод у Замості 1720 р. Рішення цього синоду викликали незадоволення як серед православних, для яких латинізуючі втручання у літургійні тексти були знаком створення «гібридного» обряду, так і серед католицьких русинів, для яких ці реформи не відповідали духові Східної традиції¹. Таке протистояння всередині унійної церкви створило літургійний рух у середині 19 ст. Новий статус УГКЦ в імперії Габсбургів заохочував до вивчення власної літургійної традиції так, що вже у 1862 р. австрійська влада у Галичині говорить про певний «літургійний рух». Теоретичні зацікавлення власною літургійною спадщиною часто переростали у їх практичні впровадження у парохіальному житті: відновлення іконостасів, видалення бічних вівтарів, впровадження музичної літургійної спадщини як протизагу «польським» набоженствам, довгі бороди, грецькі рясни знову почати з'являтися у храмах Галичини. Рим відреагував дуже гостро на ці тенденції. Листом «Omnen Sollicitudinem» (1874 р.) папа Пій IX заборонив будь-які зміни у літургії, навіть якби там йшлося про відновлення давніх традицій. Натомість наголошено було на тому, що необхідно зберегти «мішаний» обряд, не в останню чергу й тому, щоб відрізнитись від схизматиків (православних).

¹ Рудейко В. Оновлення літургійного благочестя в УГКЦ у світла повернення до джерел [Електронний ресурс] // Літургіка УКУ. – 2013. – URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>.

Боротьбу за самоідентифікацію Церкви єпископ Юліан Пелеш розпочав ставши єпископом Станіславівської єпархії. Він відразу взявся до її організаційної розбудови. Для цього було проведено цілу низку заходів, визначаючи ними повноваження єпископа, окреслення кордонів єпархії, створення єпископської капітули і Консисторії та багато ін. Наполегливою працею єпископ добився значних успіхів в організаційній розбудові єпархії².

Діяльність у сфері організаційного зміцнення Станіславівської єпархії була зумовлена загальною метою владики Юліана: ця розбудова повинна була створити міцні підвалини для розгортання діяльності цілою Греко-Католицькою Церквою, яка повинна бути провідником національного руху в суспільстві. Вся діяльність владики була спрямована на зростання і зміцнення УГКЦ та базувалась на концепції «трьох патріотизмів»: австрійського (австрофільство), римо-католицького (вірність Апостольській столиці) і руського (вірність народові)³.

На цій основі владики Юліан намагався вести боротьбу з молодим радикальним рухом в Галичині за зміцнення позицій Церкви у галицькому суспільстві. З цією метою він всіляко підтримує розвиток церковного життя в єпархії, виступає за захист прав Церкви у австрійському парламенті, проводить канонічні візитації парохій своєї дієцезії, видає низку пастирських листів. З метою протистояння впливам радикального руху та православ'я Юліан Пелеш намагається запровадити в єпархії контроль за освітою, підтримує ідею конфесійної католицької школи, надає широкі повноваження церковному комітету по цензурі. На основі аналізу його «Літургіки», можна зробити висновки про виразне обстоювання поглядів та приписів, прийнятих на Замойському Синоді, захищаючи таким чином нашу церкву від надмірної латинізації та окциденталізації. Без сумніву, на це були і політичні причини.

Літургійна діяльність Юліана Пелеша

Своїми богословськими думками та служінням владики Юліан поєднує елементи латинського богослов'я із галицькою традицією в аспекті пастирського служіння. Отже, він є пастирем, для якого головне – не захист богословських ідей (за будь-яку ціну), що виражаються у благочесті, але утвердження їх у любові до Бога, у світлі своєї традиції, яка для галичан є не лише обрядом, а ознакою непорушної віри⁴. Всі свої богословські думки він викладає у своїй праці «Пастирське богослів'я», яка складається із трьох

² Делятинський Р. І. Історія Станіславівські Єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – С.23-25.

³ Делятинський Р. І. Історія Станіславівські Єпархії (1885-1900). – С.26.

⁴ Дзиндзюра В. «Пастирське служіння за працею д-ра Юліана Пелеша «Пастирське богослов'є»... – URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2006/329-dzyndzyura.html>.

частин: «Літургіка», «Теорія душпастирства» та «Дидактика». На основі його праць можна виділити деякі особливості його поглядів на те, як має виглядати літургійна традиція УГКЦ.

Найперше необхідно звернути увагу на погляди Пелеша щодо вживання літургійних мов. Адже з одного боку, германізація та подальша полонізація міської культури Галичини робили саме церковнослов'янську мову одним з джерел руської літературної мови, а також одним з маркерів національної та конфесійної ідентичності кінця XVIII – початку XIX ст. В цей час появилася так звана ідея «вдосконалення» церковнослов'янської мови. Вважалося, що церковнослов'янську варто лише урізноманітнити й осучаснити польськими та німецькими неологізмами та пристосувати до галицьких русинів⁵. Юліан Пелеш в цей час активно виступає за збереження цієї мови мотивуючи потребу використання церковної слов'янської мови у Службі Божій самою психологічною природою людини, (яка мусить вживати для богослужіння окремої, вищої за звичайну, мови/«бесіди»), і навіть природою самої літургії (яка через сакральну мову краще передає таємниці віри).

При цьому владики категорично заперечував можливість вживання «жиючої бесіди» замість церковнослов'янської мови під час Служби Божої: Пелеш вважав, що жива, поточна мова – занадто мінлива, натомість Літургія потребує незмінної церковної мови⁶.

Також стосовно дотримання літургійного обряду Юліан Пелеш наголошує на необхідності виконання постанов Замойського Синоду, і «дотримуватись їх без найменшого скорочення. Адже «до обряду не можна без порушення його досконалої цілісності ані нічого додати, ані нічого перемінити»⁷, а в літургійних приписах неприпустимо говорити про маловажні речі. Цікаво, що він говорить про Ісуса Христа, який точно дотримувався літургійного обряду в синагозі: «Сам Спаситель вчив нас своїм прикладом як точно заховувати літургійні приписи, адже за законом старозавітньої синагоги не дозволено було в суботу більше читати як три, п'ять або сім стихів, що Христос точно виконав (Лк. 4, 16). Так само поступала і Церква у всі часи»⁸.

Свої літургійні принципи Юліан Пелеш висував на ініційованому ним разом з митрополитом С. Сембратовичем Львівському Провінційному

⁵ Голик Р. Генеза слов'янської душі: рецепція кирило-мефодіївської спадщини в Галичині XIX- XX ст. / Роман Голик. // SLAVICA SLOVACA. – 2015. – №50. – С. 21.

⁶ Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали / [упорядник А.Черемський]. – Харків: Видавець:Савчук О.О, 2013. –С. 202-203.

⁷ Там само. –С. 56.

⁸ Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали... – Харків, 2013. –С. 57.

Синоді 1891 р. Однак участь у самому Синоді єпископ Ю.Пелеш брав уже в ролі Перемиського єпископа, а від Станіславівської єпархії – другий її єпископ Ю. Куїловський. Цей собор покликаний був навести порядок у літургійному житті Церкви. Скликання собору у вересні - жовтні 1891 р. не в останню чергу це було спричинене також вже згаданим «обрядовим» рухом. Він отримав назву як Львівський Провінційний Синод.

У Львівському синоді 1891 р. взяли участь митрополит Сильвестр (Сембратович), Перемиський єпископ Юліан (Пелеш), Станіславівський єпископ Юліан (Куїловський), Апостольський делегат архієпископ Августин Чяска і 156 священників (Львівської, Перемиської та Станіславівської єпархій). Собор видав «рішення і постанови» у 15 розділах – щодо віри, Святих Тайн, благословення народного культу, церковної ієрархії, виховання духовенства і монашества, постів, похоронів, церковних судів, єпархіальних синодів, церковних маєтків⁹.

На ньому зустрілись дві течії – консервативна, яка обстоювала непорушність власних східних традицій Церкви, та реформаторська, що закликала до більшого наближення до Латинської Церкви. Юліан Пелеш виразно дотримувався свого принципу вірності Апостольському престолу та Руському народові, підтримуючи як Церковні приписи, так і місцеві звичаї, про що він описує у своїй Літургії: «Так, отже, совість зобов'язує кожному священникові свято і точно заховувати всі літургійні приписи та рішення Престолу Апостольського в справах літургійних і одобрених церковною владою літургійних звичаїв, а Літургіка повинна на них спиратись і виводити свої правила і засади»¹⁰. До літургійних джерел він додає також розпорядження державної влади, адже в його концепції справжнього пастиря кожен священник не тільки слуга Церкви, але і державний урядник і суспільний діяч¹¹.

В таких важких політичних, догматичних та обрядових історичних умовах довелося працювати єпископу Юліану Пелешу. Тому неможливо говорити про нього як тільки про літургійного діяча. Радше можна сказати, що літургіка і обрядові дослідження були для нього одним із фронтів боротьби за самобутність УГКЦ.

⁹ Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополичого Ординаріату з типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – 272 с.

¹⁰ Там само. –С. 67.

¹¹ Пор. Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали... – Харків, 2013. –С. 67.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Делятинський Р. І. Історія Станіславівської Єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.
2. Голик Р. Генеза слов'янської душі: рецепція кирило-мефодіївської спадщини в Галичині XIX- XX ст. // SLAVICA SLOVACA. – 2015. – №50. – 104 с.
3. Дзындзюра В. «Пастирське служіння за працею д-ра Юліана Пелеша «Пастирське богословіє» [Електронний ресурс] // Дрогобицька Духовна Семінарія. – URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2006/329-dzyndzyura.html>.
4. Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали / [упорядник А. Черемський]. – Харків: Видавець:Савчук О.О., 2013. – 677 с.
5. Рудейко В. Оновлення літургійного благочестя в УГКЦ у світла повернення до джерел [Електронний ресурс] / Василь Рудейко // Літургіка УКУ. – 2013. – URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>.
6. Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшогося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополичого Ординаріату з типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – 272 с.

REFERENCES

1. Deliatynskiy R. I. Istoriiia Stanislavivski Yeparhii (1885-1900). – Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2001. – 96 с.
2. Holyk R. Geneza slovianskoi dushi: retseptsiia kyrylo-mefodiivskoi spadshchyny v Halychyni KhIKh- KhKh st. // SLAVICA SLOVACA. – 2015. – #50. – 104 с.
3. Dzyndziura V. «Pastyrskoe sluzhinnia za pratseiu d-ra Yuliana Pelesha «Pastyrskoe bohosloviie» [Elektronnyi resurs] // Drohobytska Dukhovna Seminariia. – URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2006/329-dzyndzyura.html>.
4. Pelesh Yulian. Liturhika. Biohrafichni materialy / [uporiadnyk A. Cheremskiy]. – Kharkiv: Vydavets:Savchuk O.O., 2013. – 677 s.
5. Rudeiko V. Onovlennia liturhiinoho blahochestia v UHKTs u svitla povernennia do dzherel [Elektronnyi resurs] / Vasyl Rudeiko // Liturhika UKU. – 2013. – URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>.
6. Chynnosty i rishennia ruskoho provintsialnogo Sobora v Halychyni odbuvshehosia v Lvovi v rotsi 1891. – Lviv: Nakladom Mytropolychoho Ordynariatu z typhrafii Stavropihiiskoho In-ta, 1896. – 272 s.

Дата надходження до редакції: 09.10. 2018